

קואופרטיב לחיסכון ולאשראי

צבי גלאור

'השדה', כרך 71, מספר 12, 1991, עמודים 1779-1782

קואופרטיבים ראשוניים לאשראי ולחיסכון הוקמו באמצע המאה ה-19, בעיקר בגרמניה. שני אנשים נחשבים כאבות התנועה הקואופרטיבית לאשראי, והם הרמן שולצה-דליצה, אבי הקואופרטיב לאשראי בשביל בעלי-המלאכה הקטנים ומעמדות הביניים העירוניים, ופרידריך רייפאייזן, אבי הקואופרטיב לאשראי באזורי הכפר. לואיג'י לוצאטי הקים באיטליה קואופרטיבים לאשראי, שמיזגו את רעיונות שני קודמיו.

הקואופרטיב לאשראי הוא, אחרי הקואופרטיב הצרכני, הנפוץ ביותר בעולם כיום. הוא קיים ברובן הגדול של מדינות העולם, כולל העולם השלישי. הוא נוסד בידי איגודים מקצועיים ובידי ארגונים אחרים, כולל ממשלתיים. הוא קיים באזורי הכפר ובערים. הוא כה נפוץ, מכיון שהוא עונה על צורך דחוף וחשוב ביותר של כה רבים: הצורך לקבל אשראי כספי למטרות שונות.

מדוע אנו מחפשים אשראי דווקא בקואופרטיב לאשראי? יש מספר סיבות לכך. לבד מן העובדה כי קבלת אשראי במוסד כספי כגון בנק היא קשה, מסובכת, ביורוקרטית ולעיתים בלתי אפשרית כלל. הקואופרטיב לאשראי עונה על צרכי החברים ללא קשיים מיותרים ובלי "כאבי ראש" לחברים. הקואופרטיב לאשראי מקנה לחברים תגמול על המניות ועודפים לפי השתתפות. הוא עוזר במניעת עוני או בהתגברות עליו. הוא עוזר בחינוך החברים. ובעיקר בעידוד רוח של עזרה הדדית והסתמכות עצמית. הקואופרטיב לאשראי עוזר בעידוד היצרנות על ידי מימון האשראי הנחוץ, ובייחוד מעודד את ההכרה בדמוקרטיה ובהליך הדמוקרטי.

מהו אפוא קואופרטיב לאשראי ולחיסכון? זהו קואופרטיב המעודד את החיסכון הכספי בין חבריו, ומאפשר להם לקבל מתוך החיסכון הלוואות הנחוצות להם לצורכיהם השונים. מתוך הגדרה זו אנו לומדים על שני תפקידים עיקריים של הקואופרטיב, כלהלן.

התפקיד הראשון הוא - לאפשר לחברים לחסוך, מכספם, באופן קבוע או בהתאם לצרכים. חבר יחסוך מכספו בקואופרטיב - כאשר ידע כי יש תמורה הולמת למאמציו, תמורה הניתנת בצורה של ריבית על החיסכון. לכן רצוי, כדי לעודד את החיסכון, לשלם לחבר ריבית גבוהה מזו שמשלם כל מוסד פיננסי אחר. החבר ידע לעשות את החשבון הכספי הנכון שלו, ויעדיף לחסוך את כספו בקואופרטיב שלו. אחת השגיאות הנפוצות במדינות רבות היא - תשלום ריבית על חסכונות החבר,

שהיא נמוכה מריבית שהוא יכול לקבל במקום אחר.

התפקיד השני הוא - מתן הלוואות לחברים. ההלוואות ניתנות מתוך סך החסכונות של החברים. ברור כי לא כל החברים יכולים לקבל הלוואות, לא מיד, ולא בבת אחת. תקנון מסדיר את מתן ההלוואות לחבר, וסדר זה מותנה בוותק החבר בקואופרטיב, ובגובה סך החסכונות שלו. בדרך כלל, סך ההלוואות שנותנת הקופה נקבע בכל מדינה על פי חוקי הנזילות שלה. ברור אפוא, כי באופן עקרוני אין לתת לחבר הלוואות יותר מכפי סך כל החיסכון שלו. בכל זאת יש מקרים, שבהם משמש הקואופרטיב צינור תיווך, שדרכו יכול החבר לקבל אשראי נוסף. דבר זה ידון יותר מאוחר.

החבר ישלם לקואופרטיב ריבית על האשראי הניתן לו. ריבית זו תהיה נמוכה מאשר במוסדות פיננסיים מסחריים. וזהו חלק מן השרות שהקואופרטיב נותן לחבר. כיצד יקבע גובה הריבית על האשראי? הנוסחה פשוטה: הריבית על סך כל ההלוואות שהקופה מלווה צריכה לכסות את סך כל הריבית המשולמת על חסכונות החברים, וכן את סך כל הוצאות התפעול של הקופה. ברור אפוא, כי ככל שהקופה תנוהל ביעילות ובחסכונות יצטמצם הפער בין הריבית המשולמת לחבר החוסך לבין הריבית המתקבלת על ההלוואות. צמצום זה יאפשר להעלות את הריבית על החסכונות, ובכך יעודד חברים לחסוך עוד.

אם ניקח ארץ כל שהיא, שבה גובה הריבית המשולמת בבנקים על חסכונות היא 7% לשנה, ואילו הריבית המשולמת לבנקים על הלוואות היא 15% לשנה - הרי שמתוך הפער של 8% צריך הקואופרטיב לכסות את כל הוצאות התפעול שלו, ועוד להשאיר ליתרה מסוימת המיועדת לבלתי צפוי במשך השנה. כן ברור כי הסך הנ"ל חייב להיות נמוך בהרבה מ- 8 אחוזי הפער האמורים, כדי שיהיה אפשר לשלם ריבית גבוהה יותר על חסכונות, ולגבות ריבית נמוכה יותר על ההלוואות לחבר.

טעות נפוצה בין חברי קואופרטיבים היא סברתם, שהקואופרטיב צריך לעשות רווחים במשך השנה, ולשלם לחברים דיוידנדה. אין דבר כזה. קואופרטיב אינו עושה רווחים ואין זו מטרתו. קואופרטיב הוא מערכת המיועדת לשרת את החברים, ורק זו בלבד. למעשה ניתן לומר כי במודל תיאורטי, קואופרטיב אידיאלי הוא זה המסיים את השנה העסקית באפס רווחים. משמעות הדבר, שהוא שירת את חבריו בצורה הטובה ביותר וגבה מהם מינימום אפשרי לכיסוי הוצאות התפעול שלו: כלומר, החבר נהנה מירבית משירותי הקואופרטיב.

בקואופרטיב אין רווחים, אולם טוב ורצוי שיהיו לו עודפים מינימליים. העודף נוצר בקואופרטיב, מכיוון שאנו חיים במערכת כלכלית שבה קיים הגורם "בלתי צפוי". לכן חייב הקואופרטיב לבטח את עצמו. מבחינה זו הוא עושה זאת על ידי הגדלה מסוימת של סך כל הסכום הנגבה לכיסוי ההוצאות השנתיות שלו. העודף

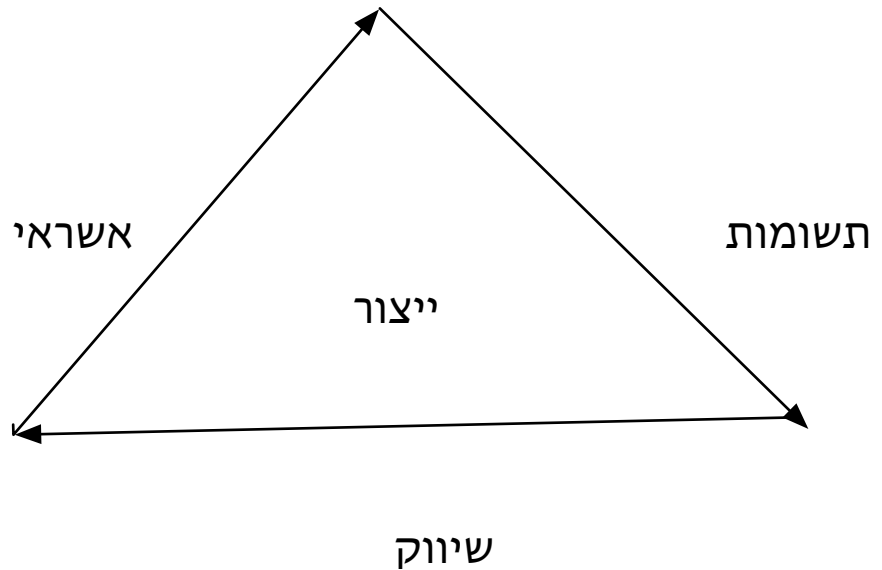
הנוצר ימצא את שימושו, כלומר חלוקה לחברים על פי השתתפותם ובהתאמה לעקרונות הקואופרציה: העודף יתחלק לחבר - יחסית לנפח ההלוואות שלקח, ולא לפי סך החיסכון שלו בקואופרטיב.

בנוסף, כדאי לזכור את הריבית על המניה. כל חבר המצטרף לקואופרטיב חייב לרכוש מניה אחת. לפי העקרונות הקואופרטיבים, יש לשלם ריבית על מניה זו. הסכומים שמשלמים כריבית, במידה ומשלמים, הם חלק מסך כל הוצאות התפעול של הקואופרטיב.

מטרה חשובה של קואופרטיב לאשראי ולחיסכון היא שמירת ערכו הריאלי של חסכון החבר. כאמור, קואופרטיב לאשראי ולחיסכון חייב לשלם לחבריו ריבית גבוהה מזו שמשלם מוסד פיננסי מסחרי. אולם לא די בכך. ברוב מדינות העולם יש אינפלציה. בדרך כלל, אחוז האינפלציה השנתית גבוה מאחוז הריבית שמשלמת קופת החיסכון לחבר בה. באופן זה נשחק ערכו הריאלי של חיסכון החבר. אנשים אינם ערים לבעיה זו, והם מפסידים מכספם בכל שנה. יש מדינות שבהן משלמים לחוסך 10% ריבית שנתית, ואילו האינפלציה מגיעה לכדי 50% ואפילו ל- 100% בשנה. נקל לשער מה הם הפסדיו של החבר בתנאים אלה. קופת החיסכון שאינה ערה לבעיה זו - למעשה מועלת בתפקיד החשוב ביותר שלה: שמירת ערך חסכוננו של החבר. במקרים כאלה כדאי ורצוי, במידת האפשר, לקבל הלוואות ממוסדות פיננסיות מסחריות. בדרך כלל, הריבית המשולמת על הלוואות אלו היא, מסיבות שונות, נמוכה משיעור האינפלציה השנתי באותה מדינה, וכך ערך ההלוואות נשחק והקואופרטיב יוצא נשכר.

אנו מגיעים כעת לתפקיד נוסף של הקואופרטיב לאשראי ולחיסכון. הקואופרטיב בנוי על עיקרון העזרה והאחריות ההדדית, למעשה הוא ערב להלוואות לחבריו. חבר בודד המעוניין בהלוואה, בעיקר למטרות יצרניות, הרי בבואו לנהל מגע עם בנק יתקל בקשיים רבים. התשובה שיקבל תהיה לעיתים שלילית; ובמקרים אחרים, גם כאשר תאושר לו ההלוואה - הוא יאלץ להביא ערבים רבים, ולמלא תנאים שונים שיבטיחו לבנק את החזרת ההלוואה. הקואופרטיב לאשראי, כאשר הוא מייצג חוסכים רבים ולו היקף כספי ניכר, מהווה צינור בטוח ונוח להעברת אשראי לחברים היצרנים. הקואופרטיב לאשראי מבטיח תשלום ההלוואות בידי החברים - על ידי ריכוז שיווק התוצרת שלהם דרך הקואופרטיב. תנאי זה חייב להתקיים בעיקר בקואופרטיבים חקלאיים כפריים. בקואופרטיב כזה קיים למעשה מעגל סגור כאשר החבר מקבל אשראי; האשראי נועד לרכישת תשומות, התשומות מיועדות לייצור, הייצור משווק על ידי הקואופרטיב, ובכך מתאפשרת החזרת האשראי. אנו קוראים למהלך זה: המשולש ההכרחי של הקואופרטיב היצרני החקלאי.

המשולש ההכרחי של הייצור

במדינות רבות בעולם, משולש הכרחי זה לא קיים ברוב הקואופרטיבים החקלאיים. העדרו של משולש הכרחי זה הוא אחד הגורמים הראשיים לכישלונם של קואופרטיבים אלה.

בישראל קיימים כיום קואופרטיבים לחיסכון ולאשראי - רק במגזר ההתיישבותי של הקיבוץ, המושב והארגונים הקואופרטיביים השייכים להם. המושב והקיבוץ הם קואופרטיבים רב-תפקודיים. אחד מן התפקודים הראשיים שלהם הוא מתן אפשרות לחברים לחסוך. חיסכון זה, כמובן, נושא ריבית. כדאי למושב חיסכון של חבריו. שכן בכך הוא משיג אשראי נזיל וזול יותר מזה שאפשר לקבל בבנק. החבר, כמובן, מקבל ריבית על חסכונו - והיא גבוהה מזו שמשלמים הבנקים על חסכונות. תפקוד נוסף של המושב הוא זה של האשראי. המושב הוא קואופרטיב לאשראי, ומהווה לחבר מקור יחיד לאשראי שלו הוא זקוק כיצרן וכצרכן. האשראי לטווח ארוך מיועד להשקעות המשקיות השונות. האשראי לטווח קצר הוא עונתי ומיועד למימון העונה והייצור השוטף. המושב הוא גם קואופרטיב לשיווק, והוא משווק את כל הייצור של החבר. וכך הוא גם משלם את האשראי. המושב חייב לשווק, באופן מוחלט את כל התוצרת של החבר.

המושב מקבל את האשראי שלו הוא זקוק - ממספר מקורות. להלן אנו מונים מקורות אלו בהתאם לעלותם.

מקובל להניח, כי המקור הזול ביותר לאשראי בקואופרטיב - הוא, כמובן, חסכונות החברים עצמם. לאחר מכן באים מוסדות פיננסיים שונים. רובם מוסדות קואופרטיביים השייכים לחקלאים עצמם, כגון ארגוני שיווק, ארגוני הספקה, קרנות פיננסיות וארגוני קניות. לאחר מכן באים הבנקים המסחריים וחברות פיננסיות אחרות כגון חברות ביטוח, ובהן נחשב האשראי כיקר ביותר.

מהו ארגון הקניות? זהו קואופרטיב מדרגה שנייה, המאגד בתוכו, בדרך כלל, 10 - 20 כפרים הנמצאים באותו איזור גיאוגרפי. מה הם תפקידיו של ארגון הקניות? המטרה הראשונה היא היכולת לאפשר לחבר לקנות את התשומות היצרניות שלו במחירים הזולים ביותר. תשומות אלו מתחלקות לתשומות של הזנת בעלי-חיים כגון פרות ועופות. האירגון מתקשר ליצרנים השונים. הוא מקבל מהם תנאי הספקה ותנאי תשלום נוחים ביותר. מכיוון שהוא מייצג ציבור צרכנים גדול ביותר. ההתקשרות היא ישירה עם היצרן עצמו, וכך מושגים מחירים נמוכים ביותר. התשומות הנוספות קשורות אף הן לתחום היצרני: כגון דשנים, חמרי הדברה, טרקטורים, חמרי בנייה, דלקים ועוד. כל אלו מסופקים במחירים נמוכים מאלה שישלם חקלאי בודד המבקש לרכושם בעצמו.

כל התשומות הנרכשות בארגון הקניות - נרכשות בתנאי אשראי שונים. ובכך ממלא הארגון תפקיד שני. והוא - של קואופרטיב לאשראי. הארגון מהווה גם מסגרת לקיזוז אשראי לכפרים החברים בו. מושב הזקוק למסגרת אשראי גבוהה יותר בתקופה מסוימת - יכול להשיג אותה במסגרת הארגון. הדבר ניתן לביצוע, מכיוון שלא כל כפר זקוק לכל האשראי המגיע לו בכל תקופה; וכך, על פי עקרון העזרה ההדדית, נהנים החברים השונים מאשראי בתקופה שבה הם זקוקים לו ביותר. ארגון הקניות מהווה אפוא ארגון קואופרטיבי לאשראי ולהספקה, הפועל על עיקרון של עזרה ואחריות הדדית.

בישראל לא קיימים כיום ארגונים קואופרטיביים אחרים לאשראי, בדומה לאלו הקיימים במדינות אחרות.